

TALLÓZÁS

Értelmiségiek falun

(Lupta de clasă, 1970. 1.)

Egy szélesebb körű társadalomlélektani vizsgálódás részeként megjelent tanulmányukban a szerzők (Aurel Opreanu, Roman Morar, Vasile Degan, Ion Curea, Mihai Stănculescu, Ana Piroška, Vasile Chiribău) a Kolozs megyei Mócs község és a hozzá tartozó hét falu övezetében dolgozó értelmiségiek szellemi és kulturális bekapcsolódását a falu népének életébe, valamint az ezzel kapcsolatos problémákat tárgyalják.

A szocializmus gyökeresen megváltoztatta a község arculatát, ma gazdaságilag, társadalmilag és szellemileg gyors ütemben fejlődik — írják a szerzők. Ez utóbbira mi sem jellemzőbb, mint hogy a mócsi körzet értelmiségijeit: tanítók, tanárok, mérnökök, közgazdászok, gyógyszerészek és egyéb szellemi foglalkozásúak száma meghaladja a 80-at. Ezek közül az ankét 68 személyre terjedt ki, s a falusi értelmiség helytállásának, alkotó tevékenységének szép példáira derített fényt. A pozitív jelenségek mellett azonban arra is rávilágított, hogy egyes értelmiségiek részvétele Mócs további fejlesztésében még nem kielégítő.

A vizsgálódás mindenekelőtt rámutatott, hogy a mócsi értelmiségiek sorában számottevő a munkaerő-hullámlás, az értelmiségieknek csaknem fele ingázik. A helyi líceum irattárának adatai szerint az utóbbi évtized egyetlen esztendejében sem volt eset rá, hogy egyesek ne hagyták volna el munkahelyüket. Igaz, 1961-ben a 24 tantestületi tag közül 10 változtatott állást, ezzel szemben 1968-ban már csak 2 ment el. A 68 ankétalany 39,7%-ának nincs állandó lakhelye a községben, s naponta 80 kilométernyi utat tesz meg oda-vissza (az ingázók többsége ugyanis kolozsvári). Idevágóan figyelemre méltó jelenség, hogy a tantestületi tagok szorosabban kötődnek a községhez, a 48 tagú tanszemélyzet közül 33 lakik a helységben, s 15 ingázik. Ezzel szemben a 18 tagot számláló orvosi-egészségügyi személyzet közül csupán 6-an laknak a községben. Az ingázók

többsége felsőfokú végzettségű (tanár, orvos, gyógyszerész). A tantestületi tagok erősebb kötődése a községhez azzal magyarázható, hogy sok közöttük a tanító, akiknek jó része Mócson vagy a szomszédos falvakban lakik. A többségben lévő líceumi tanerők (7 tanító és 26 tanár) soraiban az ingázás nagyobb mértékű, mint a 4 és 8 osztályos általános iskolákban. Az ingázás következtében a múlt tanév folyamán a líceumban 600 tanóra ment veszendőbe. Az ingázás miatt a helyi egészségügyi egységben sem kielégítő a helyzet: az orvosi szolgálat felületes, a betegségek megelőzésével kapcsolatos tevékenység elégtelen.

A kutató munkaközösség véleménye szerint a tantestületi tagok (kiváltképpen a községben lakók) ugyan még nem teljes erőbevetéssel, de részt vesznek a helyi kulturális életben, az orvosi személyzet viszont csak esetlegesen tesz eleget ebbeli feladatainak. A községben dolgozó gazdasági szakemberek (5 agrármérnök, 1 közgazdász, 1 állatorvos) szintén tevékenyen kapcsolódik be a népművelésbe.

A szociológiai vizsgálódás rámutat, hogy a letelepedést bizonyos körülmények is megnehezítik. A községi néptanács ugyan a rendelkezésére álló lakterület 50%-át értelmiségieknek utalta ki, de e lakások egészségtelenek, nem biztosíthatnak megfelelő életkörülményeket. 1961 és 1969 között a községben 245 új ház épült, ezekből mindössze 5 van értelmiségiek tulajdonában. Így aztán nincs mit csodálkozni azon — írják a szerzők —, hogy a letelepedett értelmiségiek 43,9%-a kedvezőtlen feltételek között, 34,1%-a pedig alberletben lakik. Az életkörülményeket súlyosbítja az is, hogy a beszerzési lehetőségek nem kielégítőek.

Arra a kérdésre, hogy milyen intézkedésekre volna szükség ahhoz, hogy az értelmiségiek jobban a községhez kötődjenek, az ankétalanyok így válaszolnak: a megoldást elsősorban néhány tömbház építése, zöldségeskertek biztosítása segítené elő.

Humanizmus — marxista szemmel

(Világosság, 1969. 11.)

A humanizmus-eszme mindenkori aktualitása és hangsúlyozott fontossága körünkben, amikor „életünk, saját jövőnk számos vonatkozásban problematikussá lett” — szükségessé teszi a marxizmus álláspontjának leszögezését ebben a kérdésben.

Walter Hollitscher, a cikk szerzője a Marx és Engels fiatalkori műveiben már meghirdetett „frázis nélküli humanizmus“ igényéből kiindulva felvázolja a marxista értelemben vett „reális humanizmus“ néhány vonatkozását. Ennek lényege nem „az emberiségnek eleget tevő követelmények, humanitás-posztulátumok felállítása“, hanem annyi, mint feltárni „az emberré válás és az emberivé válás — a hominizálódás és a humanizáció — tényleges, objektív törvényeit“, és ezekből következtetni arra: „hogyan jött létre, és mi az ember, mivé lesz és mivé lehet valóságosan.“

Csak a természetétörténet és az ezt minőségileg meghaladó társadalomtörténet szoros egységben való tanulmányozása vezethet el a helyes emberkép kialakításához.

A szerző nyomon követi a hominizálódás fontosabb állomásait, annak a „társadalmi fejlődésbe történő diszkontinuus minőségi átsapását a munka fejlődésének alapján“. Az emberré válás folyamatában megszületnek az „emberivé válás“ alapjai — a „társadalmi együttműködés“, és a munka haladásával fejlődik az ember. „A materiális és az agyvelőt igénybe vevő szellemi termelési erők kibontakoztatása mozgatta a történelmet váltakozó korszakain keresztül.“

Az emberivé válásnak, a humanizálódásnak ebbe a folyamatába belejátszik a kizsákmányoló társadalmak szülte dehumanizálódás, az elidegenedés folyamata. Megszüntetésének egyedül lehetséges útja a termelőeszközök magántulajdonának forradalmi felszámolása. Ez teszi lehetővé a marxista értelemben vett humanizációt, amelynek során „az öntökéletesítés csak az osztálytársadalmi tökéletesedés személyes következményeként érthető meg, nem individualista módon, hanem a közösségtől való függésben“. A szerző szembeállítja a marxizmus dialektikus álláspontját egyén és társadalom viszonyának kérdésében — az individuum abszolút elsődlegességét hirdető nézetekkel.

A marxizmus nem tagadja az egyén szerepét — sőt a történelmet mint emberek alkotását fogja fel. Az egyén azonban nem absztrakt individualitás: „ami a történelemben végbemegy, az az individuumok által eljátszott társadalmi szerepek együttműködésének (vagy egymással szembeni működésének) rezultánsa... Eleve adott feltételek között és általuk determinált módon választja ki mindenki maga ezt a szerepet.“

Ez a választás annál szabadabb lesz, minél inkább a haladás szolgálatába áll,

a haladás pedig nem más, mint az ember alkotó erőinek fokozatos kidolgozása, ami végső soron csak a közösségben valósítható meg, csak „itt válik tehát lehetővé a személyes szabadság“.

Sartre — Sartre-ról

(*Le Nouvel Observateur*, 1970. 2.)

Kiemelt helyen, „dokumentum“ megjelöléssel közli a folyóirat azt az interjút, melyben Jean-Paul Sartre életműve egészére tekint vissza, felméri pályája szakaszait, kiegészíti, megerősíti vagy egyenesen cáfolja egyes, az idők folyamán kifejtett nézeteit. Már a bevezető kérdésre adott válaszában első mondatában leszögezi: „Az alapvető kérdés viszonyom a marxizmushoz.“ Világnézete, valóság szemlélete döntő fordulatának időpontját Sartre a második világháborút követő szakaszban jelöli meg, mert akkor fedezte fel azt, amit „a dolgok hatalmának“ nevez. A háború idején — amikor bevonult, noha sose akart katona lenni, fogóságba esett, majd megszökött a fogolytáborból — ismerte fel az egyén általa hirdetett szabadságának, a választás szabadságának korlátait, rádöbbsent az ember és az ember sorsába beavatkozó valóság viszonyára; ez kapta aztán a sartré-i terminológiában „a világban való lét“ meghatározást.

Sartre hangsúlyozza, hogy részvétele az Ellenállásban, a megszállás idején frott, úgynevezett „szabadság-színművek“ (*A legyek, Zárt tárgyalás*) mint személyes tapasztalat a szabad választás lehetőségét támasztották alá. Mégis, amikor nemrégiben újraolvasta az akkori drámákat tartalmazó kötete előszavát, megdöbbenette, ellentmondásra kényszerítette ez a gondolat: „Az ember bármilyen körülmények között, bárhol szabadon választhat, hogy árulól legyen-e vagy sem.“

Ezt az egykori, sommás állítást Sartre az akkor adott körülményekből vezeti le, abból, hogy abban a helyzetben minden francia számára egyetlen alternatíva létezett: együttműködni a németekkel vagy ellenállni. A tévedés az volt — s ezt ma már világosan látja —, hogy abszolutizált, minden esetre kiterjesztett egy meghatározott, valóban egyértelmű helyzetet. Később, Heinrich pap személyében *Az Ördög és a Jóisten*ben már olyan hőst teremt, aki nem választhat, aki helyzetéből eredően teljesen kondicionált ember, a körülmények döntenek helyette.

Az igazi tapasztalatot, a társadalmi tapasztalatot a háború utáni évek hozták

meg Sartre számára. *A Lét és a Semmit*; melyet a francia összeomlás után írt, még csupán a belső, a külsővel semmilyen ponton nem érintkező tapasztalat szülte. A külső, ugyancsak átélt tapasztalat a katasztrófa volt. Csak hogy Sartre szerint a katasztrófák önmagukban nem kínálnak tanulságot, kivéve azt az esetet, amikor személyes részvétel, praxis előzi meg őket. Az egyéni felelősség tételéről Sartre sosem mondott le. Az átélt és tudatosított társadalmi tapasztalat azonban módosította felfogását a döntés szabadságáról, mely már azt jelenti számára, hogy mindenki mindig felelős azért, ami történik vele, még ha nem marad is egyéb tennivalója, mint vállalni ezt a felelősséget. Az egyén magáévá teszi társadalmi meghatározottságait, a termelési viszonyokat, melyek között él, gyermekkorát, családi körülményeit, az örökölt hagyományokat, az őt körülvevő intézményeket, aztán mindezt kivetíti magából azokban a tettekben és döntésekben, melyek szükségképp visszautalnak a befogadott tényezőkre. Így magyarázza Sartre fiatalkori viszolygását mind az osztályharc marxista elméletétől, mind pedig a freudi pszichoanalízistól. „Mint kispolgár elutasítottam az osztályharcot, mint francia... aki a descartes-i „Gondolkodom, tehát vagyok” racionalista iskoláján nevelkedtem... visszautasítottam Freudot.” Az utóbbi iránti fenntartásait, vallja be Sartre, máig sem adta fel teljesen: nem fogadja el a tudattalan mitizálását.

A két tan hatása egyébként igen eltérő volt, mind horderéjében, mind pedig következményeiben, Sartre gondolkodására: „Az osztályharc felfedezése számomra igazi felfedezés volt: teljes egészében valóm ma is, méghozzá abban a formában, ahogyan azt Marx leírta. Az idők változtak, de ugyanaz a harc folyik ma is ugyanazon osztályok között, ugyanaz az út vezet a győzelemhez. Ezzel szemben nem hiszek a tudattalanban, úgy, ahogy azt a mélylélektan bemutatja.”

A kibernetikai rendszer fogalma és alkalmazása a közgazdaságban

(Szigma, 1969. 2.)

A kibernetikai rendszerek egzakt definícióján halmazelméleti definíciót értünk — írja az új budapesti szakkönyv-iratban közölt tanulmányában Georg Wintgen, a Humboldt egyetem (Berlin) közgazdasági-kibernetikai szakának taná-

ra. Fejtegetései szerint egy rendszer: egy elemhalmaz és a halmaz elemei közötti relációk összessége. Ez utóbbit a rendszer struktúrájának nevezzük. A kibernetikai rendszer fogalmának meghatározása tulajdonképpen két meghatározás egybeolvadásának eredménye: míg egyesek elemek strukturált összességének tekintik, mások a rendszer azon tulajdonságából indulnak ki, hogy ingerekre reagál. Ez utóbbi értelemben O. Lange a rendszert aktív elemnek nevezi.

A szerző a következőkben *homomorfia*, *izomorfia*, *környezet* és más rendszerelméleti fogalmakat, összefüggéseket és műveleteket határoz meg a halmazelmélet segítségével. A közgazdaságtan kibernetikai rendszereit társadalmi-gazdasági rendszereknek nevezzük. Ezek tartalmilag három tulajdonsággal jellemezhetők: 1. „A rendszer embereket foglal magába, pontosabban a rendszernek legalább egy eleme ember”; 2. „A rendszer *termel*: ez azt jelenti, hogy a környezetnek legalább egy anyagi vagy információs termékét szállít, amely egy más rendszer igényének kielégítésére szolgál”; 3. „A rendszer fogyaszt, ami azt jelenti, hogy saját igényének kielégítésére átvesz más rendszérből legalább egy anyagi vagy információs terméket.”

Egy teljesen automata gépsor, amely nem tartalmaz embert mint *elemet* — tehát nem is társadalmi-gazdasági rendszer —, helyesen oldja meg a „betáplált” feladatot. „Az azonban, hogy egy ember helyesen funkcionál-e, nemcsak képességétől, hanem *akarattól* is függ. Ezért rá megfelelő ösztönző intézkedések segítségével hatni kell” — állapítja meg Wintgen.

Képzelnék el a társadalomgazdasági rendszer kibernetikai alapmodelljét (S), amelynek „kimenetében” (M) feladata (S) tevékenységének mérése, értékelése és ösztönzése. Nemei: irányítórendszer; kivitelező szerv; motivációs centrum. A helyes funkcionálás feltétele a visszacsatolás megteremtése a tevékenység eredménye és a motivációs centrum között. Az M feladatát, tevékenységének mérését, értékelését és ösztönzését *időben* végzi, ami károsan hat a rendszer működésére. Ezt az időtartamot csökkenteni lehet, ha S és M előre informálja egymást a jövőbeli eredményről, illetve az ezen eredmény elérése esetén várható jutalomról. „Mindkettőnek előnyös, ha előre látja a másik rendszer magatartását.”

Problémát jelent az anyagi ösztönző rendszer megállapítása, s itt a szerző Gerhardt alapelvét ismerteti, amely lehe-

tőséget ad arra, hogy S érdekelve legyen saját teljesítőképeségének pontos felbecsülésében. (M az S-nek több prémium-függvény-variációt javasol.)

A hagyományos ösztönzési rendszer alapján a premizálás egy adott norma teljesítésétől kezdődik, tehát S nem érdekelt magas norma megállapításában.

Zene és gyógyítás

(Musica, 1969. 6.)

A nemzetközi zenei élet, a kutatás, a kotta-, könyv- és lemezkiadás, a zene-pedagógia, lélektan és szociológia határterületeire is vigyázó folyóirat — a kaszeli Bärenreiter Kiadó gondozásában megjelenő *Musica* — W. Lehr cikkét közli a korai zeneoktatásnak és a zene gyógyító hatásának kapcsolatáról.

Lehr ismerteti az Edgar Willems genfi zene-pszichológus és filozófiaprofesszor módszerét követő Zenepedagógusok Nemzetközi Társaságának Délemont-ban és Bielben (Svájc) tartott 1969. évi kongresszusát. Az iskolaköteles kor előtti zenei nevelés fontosságát ma már aligha vitatja valaki. Willems filozófiai, lélektani és antropológiai természetű felismerésekre alapozta módszerét, nevezetesen arra a megállapításra, hogy az emberélet és a zene elemei között szoros kapcsolat van: az ember élete szerinte az anyag és a szellem pólusai között feszül, s a fiziológiai-szenzoriális élet felől az érzelmi (affektív) életen át a tudatosított (mentális) életformáig emelkedik. Ez a fejlődési sorrend a zenében (a hangtól a műalkotásig) így fest: a *ritmus* (a szenzoriális-érzéki), a *melódia* (az affektív-érzelmi) s a *harmónia* (a mentális-értelmi) szakasza.

A gyermek a maga fejlődése során ezen a szakaszokon halad végig. Érzékszervei a közvetlen környezet (a legközelebbi külvilág) megértéséhez korán hozzásegítik, s ezeket az ismereteit az anya segítségével rendszerint nyelvilag is sike-

rül rögzítienie. Legyen a zene — ez volna a cél — a második anyanyelv, melyet a gyermek megért, még mielőtt olvasni és értelmezni tudná a rejtélyes írásjeleket. A gyermek negyedik életévétől kezdve zeneileg oktatható, amennyiben a módszer az ember természetes fejlődésének megfelel, vagyis az érzékszervi felől kiindulva az érzelmi úton halad tovább, hogy végül az értelmileg felfogható paritsáv révébe érjen. A három zóna állandó kölcsönhatásait természetesen figyelembe kell venni, a fősúly viszont a messze-menően differenciált hallás-fejlesztésen és ritmikai nevelésen nyugszik, ahonnan a gyermekdalok és népdalok, a természetes és jellegzetes testmozdulatok mind levezethetők.

A Willems-módszert néhány éve gyermekgondozó (ápoló) intézetekben is bevezették, ahol Jacques Chapuis és Valentino Ragni professzorok hetente egy óras zeneoktatásban részesítik a szellemileg és testileg súlyosan károsult gyermekeket. A 6—14 éves gyermekekkel és 16—25 éves ifjakkal folytatott érdekes oktató-kísérletek azt bizonyították, hogy ezek a betegek a zenével előnyösen befolyásolhatók. Természetes, hogy a páciensek fáradékonysága, gyenge koncentráció-készsége, gyakran kiszámíthatatlan reakciója s felfogó-képességük alacsony szintje a nevelő részéről egészen különleges képzettséget és magatartást követel. Hogy ez a munka mennyire sikeres lehet, azt a 19 éves Jean-Paul esete bizonyítja. Orvosok és pszichológusok ezelőtt egy évvel még süketnémának tartották. A zenei foglalkoztatás hatására, a kezdeti nehézségek után a maga csoportján belül hamarosan odáig fejlődött, hogy hallás-fejlesztésben és ritmus-nevelésben az egyszerűbb feladatokat társainál jobban oldotta meg.

Ragni professzor meggyőző demonstrációi bebizonyították a gyógyintézet egyik pszichológusának igazát, aki azt állította, hogy „sok beteg, fejlődésben elmaradt gyermek számára a külvilág felé egyetlen lehetséges híd a zene“.